

Травень 1858

1 травня. Ми з Семеном вирішили провести день якнебудь, а ввечері поїхати до Єкатерингофу, поглянути на святочну публіку. Десь коло першої години пішли ми до Академії на виставу й зайшли до графині Н[астасії] І[ванівни]. Не застали її вдома й потягли до Остроградського з наміром там і пообідати. Не пощастило. М[ихайло] В[асилевич] та його стара – В[арвара] Д[митрівна] нездужають, а діти пішли на прохідку. Ми пішли за їх прикладом і, повештавшись по набережжі Неви, вернулись додому.

У восьмій годині ввечері замість Єкатерингофу ми зайшли до Білозерського й весело пробалакали до першої години.

2 [травня]. Був із Семеном в Ермітажі у відділі старовинної й нової скульптури. Я не уявляв, що в Ермітажі така сила останків старовинної скульптури; мабуть, їх позбирали з усіх палаців. Прекрасна думка. У відділі нової скульптури мене зачарував Тенерані своєю вмираючою “Душенькою” і прикро розчарував покійний Ставассер своєю незграбною русалкою. Оглядали музей старовини, бібліотеку і, для першого разу, тим закінчили. Увага ослабла. Залі музею оздоблені з більшим смаком, ніж галерія картин.

З Ермітажу пробрались ми на виставу квітів. Надзвичайне багатство квітів та рослин. Але густий натовп гарненьких глядачок перешкожає вповні насоложуватись творами флори. В юрбі відвідувачів зустрів давніх друзів моїх: Маслова і товстенного Серьожу Уварова: не графа, а просто Уварова.

3 [травня]. Був в Ермітажі сам, — без Семена. Його вчора втимила антична галерія та старовина, і він відмовився бути моїм супутником. Ледащо! В Ермітажі зустрівся й познайомився з славетним гравером Йорданом. Він чув про мій намір зайнятися акватінтою і запропонував мені свої послуги в цій новій для мене галузі. Втішений його милою, щирою пропозицією, я двічі обійшов всі залі, щоб вибрати картину для першої спроби обраного мною мистецтва. Після уважного огляду я зупинився на ескізі Мурільйо “Свята родина”. Наївний, милий твір. Я не бачив картини такого змісту, до якої б так підходила ця назва, як до геніяльного ескізу Мурільйо. Отже, за Божою та Йордановою поміччю берусь за спроби, а потім і за Мурільйо.

У четвертій годині я покинув Ермітаж і зайшов на виставу квітів. Чарівний перехід! За кілька годин уважного оглядання творів великих майстрів я втомився, обважнів духом, — і раптом жива, свіжа краса природи й мистецтва благотворно охоплює мене та оновлює... Різноманітна зелень, маси свіжих розкішних квітів, музика, і на довершення чару — юрба прекрасних, молодих і свіжих, як квіти, жінок. Я обіцяв Уваровим обідати в них у п'ятій годині і пробув у цьому раю до шостої години. О, столице!

Увечері переказував свої вражіння Семенові і його премилій Олександрі Іванівні.

4 [травня]. Був у Ф. І. Йордана. Який послужливий, милий чоловік та маляр, та ще й живий чоловік, що серед граверів дуже рідко трапляється. Він мені протягом години [показав] усі найновіші способи риткування акватінта. Висловив бажання допомогти мені всім, що буде від нього залежати. Я розпрощався з ним — наполовину як майбутній гравер.

Від Йордана зайшов на деякий час до графині Н[астасії] І[ванівни], а від неї перейшов

до гравера й друкаря Служинського, теж щоб повчитися. Застав його при обіді, і про справу не було й мови. Зайшов до давніх друзів — Уварових, з наміром у них пообідати. Старий Уваров сказав мені, що супутник мій від Астрахані до Нижнього О. О. Сапожніков — тут, і завтра виїздить до Москви. Я поспішився до нього, застав його вдома, але він мене не прийняв через спішний обід. Це мене трохи законфузило, і я обтрусив порох від ніг своїх та по дорозі зайшов до чернігівського земляка свого М. І. Петрова, де й пообідав розперезано.

Увечері поїхали з Семеном до графині Н[астасії] І[ванівни], де й пробули до білого дня.

5 [травня]. В Ермітажі зустрів товариша з Академії — Михайлова, колишнього улюбленця К. П. Брюлова. Обійшовши галерії — картин та античну, зайшли ми до “Лондону” поснідати. Перед виїздом своїм із Риму до Мадриду Михайлов у Римі часто бачився з К. П. Брюловим і розповів про його дивовижне, нечуване скнарство. Великий Брюлов великого Рембрандта перевищив у цьому таємному мистецтві! Розпрощавшись з Михайловим, пішов я обідати до Лукашевича. Теж учень і улюбленець великого Брюлова. Лукашевич повторив мені слова Михайлова з варіаціями. Крім морального безсилля, більш нема чим пояснити такого явища.

Із Служинським зайшов до М. І. Уткіна й не застав його вдома. Увечері з М. Лазаревським пішли до Семена і теж не застали вдома.

6 [травня]. З Семеном поїхали ми до Енгельгардта і не застали вдома. Зайшли до Курочкіна — те саме. Зайшли до землячки М. С. Кржисевичевої, і вона нас зустріла жвава, весела, молода, як і десять літ тому. Чудова жінка, її й лихо не бере. А лиха в неї чимало. Вона цими днями вернулась із Москви і привезла мені три торби поклонів від моїх московських друзів. Гостинна землячка запросила нас на сніданок, і ми не відмовились. Добре поснідавши і весело побалакавши, ми взялися за шапки, аж увійшов Громека і з ним ще якийсь київський земляк. Громека, як кум, замість ручки, поцілував у господині ніжку. Така ніжність нам не сподобалась, і ми незабаром відійшли.

Семен в якійсь справі зайшов до Юзефовича, обер-секретаря Синоду, і мене потягнув за собою. Новий знайомий, хоч і привітний, мені не сподобався. Може тому, що він рідний брат київського зрадника Юзефовича.

Попрощавшись із новим знайомим, ми поїхали обідати теж до нових знайомих, до Степанових із Харкова. По обіді Семен пішов до театру, а я — до Сухомлинова, де й зустрів давнього знайомого й земляка, академіка Никитенка. Із декламатора, актора, професора, Никитенко перетворився в звичайного собі привітного дідка, який в розмові не уникає навіть українських висловів. Приємна переміна!

7 [травня]. Від десятої до дванадцятої години Семен із своїм учнем співав різні дуети, а О[лександра] І[ванівна] їм акомпаніювала на фортепіяні, я ж слухав та від часу до часу бив браво. З якою трепетною насолодою уявляв я таку сцену в Новопетровському форті. А тепер, коли справдилося моє гарячкове дождання, я дивлюсь і слухаю, як найзвичайнішої речі. Люди взагалі дивні, а серед них і я. Після дуетів вийшли ми з Семеном на вулицю без жадної мети. Зайшли випадково до музичної крамниці Петца, побалакали й потім зайшли до маляра Соколова, полюбувалися намальованими нашими

земляками та землячками і пішли до Дзюбина — не застали вдома, зайшли до М. Лазаревського — теж не застали вдома. Вернулися до Семена і, дочекавшись Юзефовича з родиною, почали обідати.

8 [травня]. Написав листа до М. О. Брилкина, відіслав на пошту й вибрався був до Ермітажу працювати, аж увійшов М. Курочкін і Вільбоа. План мій раптом міняється. Замість Ермітажу пішли ми до Семена побалакати про виставу опери Вільбоа. Семена не застали вдома. Зайшли до Софії Федорівни — те саме. Пішли до трактиру, пообідали й розійшлись.

9 [травня]. Була думка витягнути Дзюбина до Павловського. Він не згодився, і я пішов пішки на Крестовський [острів] до Старова. Чекаючи обіду, я обійшов з Ноздровським половину Крестовського й Петровського острова. Пообідав і теж пішки вернувся додому.

Увечері був з Семеном у любої Грінберг. Вона багато й прекрасно співала. Досадно, що вона низенька, для сцени не надається, а яка б була славна, вогненна акторка!

10 [травня]. Почав працювати в Ермітажі. В добру годину — сказати, в лиху — помовчати. У другій годині пішов на Англійське набережжя вирядити Сухомлинова за кордон. Попрощавшись із Сухомлиновим, зайшов до М. І. Петрова. В нього випадково був квиток на вхід до Ісакіївського собору, і ми пішли; але нас не впустили, бо квиток був підписаний Васільчиковим, а не Гуревим. Китайська рація.

11 [травня]. Працював в Ермітажі до третьої години. Обідав з Желіговським у Білозерського і за успіх майбутнього польського журналу “*Ślowo*” випили пляшку шампанського. Увечері пішли з Семеном до графині Н. І. Толстої і вернулись у четвертій годині ранку. На велику радість господині, останній весінній вечір був оживлений як звичайно, і надзвичайно веселий. Семен і мадемуазель Грінберг були душею загальної радості.

12 [травня]. Вирядив Грицька Галагана на Україну і пішов до графині Н[астасії] І[ванівни] щоб улаштуватися на постійне мешкання в Академії. Вона обіцяє, і я вірю в її обіцянку. Попрощавшись з Н[астасією] І[ванівною], зайшов на хвилинку до маляра Мікешина і потім до Хлебовського. Щасливі молодики і покищо щасливі малярі!

На запрошення Троцини та інших земляків прийшов я на п'яту годину до Дюссо обідати і несподівано зустрів моїх нижнегородських приятелів — Лапу та Бабкіна. По обіді їздили декуди з Троциною й Макаровим — та невдало.

13 [травня]. Заповив мідну дошку. По дорозі зайшов до Курочкіна й не застав вдома. Забіг до землячки Кржисевичевої — те саме. Зайшов до Градовича і в дверях зустрів сестру Троцини, що вернулася сьогодні з закордону. Свіжа й здорова. Подорож закордон без челяді старих, хворих дівиць треба визнати за нормальний лік.

Wieszczu ludu – ludu synu,
Tyś tem dumny, boś szlachetny,
Bo u skroń twych liść wawrzynu,
Jak ton pień twych smutny, świetny.

Dwa masz wieńce, męczenniku,
Oba piękne, chociaż krwawe —

Boś pracował nie nastwę,
Lecz swej braci słucał krzyku.

Im zamknięto w ustach jęki —
Ach! I jęк im liczon grzechem —
Tyś powtórzył głośnem echem
Zabronionych jęków dźwięki,

I nad każdym tyś przebolał
I przepłakał, nim urodził, —
Lecz duch z wyżyn Cię okolał.
I duch pierś twa oswobodził.

Smutny wieszczu! Patrz cud słowa
Jako słońca nikt nie schowa,
Gdy dzień wszędzie — tak nie może
Schować słowa nikt z tyranów;

Bo I słowo jest też Boże
I ma wieszczów za kapłanów —
Jak przed grotem słońca pryska
Ciemnej nocy mrok I chołód,
Tak zbawienia chwila bliska,
Kiedy wieszczów rodzi lud.

Antoni Sowa.

Забіліли сніги, заболіло тіло ще й головонька,
Та ще й головонька.
Ніхто не заплаче по білому тілу, по бурлацькому,
Та й по бурлацькому:
Ні отець, ні мати, ні брат, ні сестриця, ні жона його,
Та й ні жона його.
Ой, тільки заплаче по білому тілу товариш його,
Та й товариш його.
“Прости мене, брате, вірний товаришу, можеть я умру,
Та й можеть я умру.
Зроби мені, брате, вірний товаришу, з клен-древа труну,
Та з клен-древа труну.
Поховай мене, брате, вірний товаришу, в вишневім саду,
Та в вишневім саду.
В вишневім садочку, на жовтім пісочку під рябиною,
Та й під рябиною.
Рости, рости древо тонке, високеє, кучерявее,
Та й кучерявее.
Та іспусти гілля зверху до коріння, лист додолоньку,
Та й лист додолоньку.
Покрий тее тіло бурлацькеє біле ще й головоньку,
Та ще й головоньку.
А щоб тее тіло бурлацькеє біле та й не чорніло,

Та й не чорніло.
Од буйного вітру, од ясного сонця та й не марніло,
Та й не марніло.

Увечері був у Желіговського, і він мені записав свій прекрасний вірш. А Каменецький записав українську пісню. Перша пісня, яку я знаю без рими.

14 [травня]. Дні несподіваних зустрічей. Позавчора з Лапою, вчора з Троциною, а сьогодні прихожу до графині Н[астасії] І[ванівни] обідати й зустрічаюся із моїм єдиним, моїм незабутнім другом М. С. Щепкином. Він приїхав сюди з нагоди ювілею Геденова і, не знаючи моєї адреси, шукав мене в Академії та зайшов до графині, знаючи, що я там буваю. Догадливий мій великий друг.

По обіді графиня із своєю родиною і ми з нею поїхали до адмірала А. В. Голеніщева. Старий був у захваті від несподіваного гостя. Тут теж зустрівся я й познайомився з декабристом бароном Штейнгелем, з тобольським другом М. Лазаревського.

15 [травня]. Обіцяв бути в М[ихайла] С[еменовича] в сьомій годині ранку і проспав до десятої. Гарний приятель. Пішов до Ермітажу і працював до третьої години. Увечері пішов до Семена і не застав удома.

16 [травня]. Не вмившись, поїхав до М[ихайла] С[еменовича], але він уже щез; з горя зайшов до Курочкина — спить. Забіг до Енгельгардта — у ванні. Пішов до мідника, взяв дошку і навманя зайшов до землячки М. С. [Кржисевичевої] — застав удома. Набалакавшись досхочу, провів її до Градовичів і пішов додому. Увечері захоплювався співом милої Грінберг. З Сошальським і Семеном із захвату заїхали вечеряти до Бореля й загасили свої захвати в Адольфіни. Цинізм!

Із притулку Адольфіни в сьомій годині ранку пішов до М[ихайла] С[еменовича]. Застав ще в халаті. Набалакались і вмовились обідати в К. Д. Кавеліна, що й виконали в четвертій годині. Ввечері був у Семена й не застав дома. Гульвіса!

18 [травня]. Чарівна Олександра Іванівна Артемовська — сьогодні іменинниця. М. Лазаревський купив для неї розкішну китицю квітів, а я відніс їй і подарував. І я маю прибуток, і вона не може сказати, що я привітав її з порожніми руками. І чемно, і дешево.

Пообідавши в іменинниці, ми з Лазаревським незабаром пішли до графині Н[астасії] І[ванівни] і знайшли там М. С. Щепки на. Великий друг мій на прохання графині прочитав монолог “Скупого Рыцаря” Пушкіна, “Фейерверк” та оповідання мисливого з комедії Іліна, — і прочитав так, що слухачі бачили перед собою палкого юнака, а не семидесятилітнього старого Щепкина. Геніяльний актор і надзвичайний дідусь! І я, як пообіцяв, лиха прикупивши, прочитав їм свої “Неофіти”. Не знаю, чи багато вони зрозуміли. Принаймні уважно слухали.

19 [травня]. У дванадцятій годині відпровадив свого великого друга М. С. Щепкина на московську залізницю. В Михайлівському театрі дивився на Садовського в ролі Расплюева (“Свадьба Кречинского”). Після Щепкина я не знаю кращого коміка. Самойлову далеко до Садовського. Пані Снеткова 2-га — просто лялька. Яка б гарна була в цій ролі моя незабутня Піунова!

20 [травня]. До третьої години працював в Ермітажі. Обідав у моїх давніх друзів

Уварових. Сергій Уваров, найвеселіший на світі товстун, сказав продавцеві помаранч такий експромпт:

Напрасно, разносчикъ, въ окно ты глядишь
Подъ бременемъ тягостной ноши;
Напрасно ты голосомъ звонкимъ кричишь:
“Лимоны, пельцыны хороши!”.

Не обольщай меня мечтой
Плодовъ привозныхъ изъ чужбины:
Нѣтъ, душу, полную какой-то пустотой,
Не соблазнятъ златые апельсины.

Я отжилъ жизнь свою давно,
И всѣ души моеї желанья
Сосредоточивши въ одно
Разоблаченное отъ счастья ожиданье.

Напрасно, разносчикъ въ окно ты глядишь.

Увечері був у Семена, і премила Олександра Іванівна грала краці місця з “Трубадура”.
Чарівно грала!

Повернувся я з Сибірі,
Та не маю долі, —
Хоть, здається, не в кайданах,
Та не маю волі.

Слідять мене злії люди
День, час і годину, —
Прийде туга до серденька,
То ледві не згину.

Комісари, ісправники
За мною ганяють, —
Більше вони людей били,
Чим я грошей маю.

Зовуть мене розбійником,
Кажуть, що вбиваю, —
Я нікого не вбив іще,
Бо сам душу маю.

Возьму гроші в багатого,
Убогому даю, —
І так людей поділивши,
Сам гріха не маю.

Маю жінку, маю діток,

Однак їх не бачу;
Як згадаю про їх долю,
То гірко заплачу.

Треба мені в лісі жити,
Треба стерегтися,
Хоть, здається, світ широкий,
Та нігде подіться.

Авторство цієї вельми немудрої пісні приписують самому Кармелюкові. Наклеп на славного лицаря. Це рукоділля мізерного Падури.